

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 14

1 Նոյեմբեր 1890

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՂՏԱՏԵԱՆ

Փողոց Սուլթանի Հանսալ, Թիւ 14

1890

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆԱՅ ԱՌԱՆՋՆԱՇՆՈՐՀՄՈՒՆԻ :
2. ԾԻՍԱԿԱՆ : — Համեմատական ֆնկուրիւն Ս. Յովհան Ոսկեբերանի Յոյն եւ Յակոբոս Առաքելոյն Ասորի եւ այլ Արեւելեան Պատարագամատոյցներու վրայ :
3. ՔՆԼԱՐԿՈՒԹԻՒՆ : (Շարաշարուքիւն) : — Գեորգ Վրդպէս . Թերզիպաշեան :
4. ԳԻՏԱԿԱՆԻ : — Արքեպիսկոպեան դէմ դարման : — Թրֆական գրականութիւն : — Կայծակի տարօրինակ արգասիք :

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Առաջին Տարի

ԹԻՒՒ 11

1 Նոյեմբեր 1890

ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆԱՅ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐԶՄՈՒՆՔ

Պատրիարքական սուանձնաշնորհմանց և արտօնութեանց նկատմամբ Արքարութեան և Կրօնից Նախարարութեան առ Յունաց Պատրիարքարան առաքած պաշտօնագրին Տաճկերն ընադիրը և Հայերէն թարգմանութիւնը Պատրիարքարան անցեալ թուոյն մէջ հրատարակած էինք. այս անգամ՝ ալ նոյն Նախարարութեան կողմանէ առ Ազգային Պատրիարքարան ի Գում-գալիոն նոյն նիւթոյն նկատմամբ առաքուած Պաշտօնագրին տաճկերէն ընադիրը հրատարակել հարկ կը համարենք:

ԷՐՄԷՆԻ ԲԱԹՐԻԳԻՍԱՆԵՍԻ ԻՄԹԻՅԱԶԱԹՐ

Պրինճիսի՝ պէրէվաթի ալիյէ ահքեամընճա, մէրիտասարըն ազլիւ թէպտիլէրի՝ բաթրիգլիյէ միւնհասրը օլտուզունտան, թաշրա մէրիտասարըն՝ մահալլի հիւքիւմէթլէրինին թալէպինէ վէ միւֆիթէրիւթընա միւլնի՝ ազլ իտիլմէիւ, ուսուլի գասիւմէէ թէվիթէն մուամլէ օլուն-

մասը մատտէսի օլուսլ, ֆիլվագը մէրխասս վէ բիսգօբօս-
լարըն ազլիւ նէֆիլէրի, վէ պուհլար հադգընտա վագը օ-
լաճագ չիքեայաթըն սըհհէթի՝ բաթրիգտէն խթիլամ օ-
լունմատրգճա իճրա օլունմամասը՝ բաթրիգլիք ֆէրմանընըն
մէտլուլու իգթիգասընտան օլարագ, չիմոիեէ գատար հիչ
պիր մէրխասս վէ բիսգօբօս բաթրիգխանէ իլէ մուխապէրէ
օլունմագսըլըն ազլ օլունմատրըլ, վէ մուգատտէմա պիր
իքի մահալլին մէրխասալարընըն գալորըլմասը՝ մուհաֆա-
զաի տասյիչէ վէ իգթիգաի օիեաօիեէ մէպնի բաթրիգլիքլէ
սլիլ մուխապէրէ վուգուս կէլէրէք, էսպալ իւ քէ յֆիեաթը
բաթրիգխանէճէ մալիւմ օլտուզու ճիհհէթլէ, պատէմա տա-
խի ճիւրմի մէհուս իւղէրինէ տէրտէյոթ խոլիէնէր միւս-
թէնա օլմագ իւզրէ, սայիր մէրխասս վէ բիսգօբօսլար
հադգընտա ուսուլի գատիմէ վէճհլէ մուամիլէ օլունմասը,
վէ իքինճիսի՝ ըհհապլիյնին սուրէթի հապսիւ թէվգիֆլէ-
րինէ տայիր օլարագ ըհհապլիյնին թէվգիֆի վէ մուհաքէմէ-
լէրի՝ պօրճ իչին օլտուգտա, էօթէտէն պէրի մէնտուսլ օլ-
տուգլարը բաթրիգխանէ վէ մէրխասախանէլէրտէ թէվգիֆ
օլունտուգլարը միսիլլի, պատէմա տախի օլ վէճհլէ մուս-
մէլէ խոլիլմի, վէ բուհպան վէ բաբասլարըն մէվատտի ճէ-
զալիէտէն տօլարը մէհաքիմի տալիէտէ իճրաի խթին-
թագ վէ մուհաքէմէլէրինտէ ուսուլի աթիէլէ վէճհլէ մուս-
մէլէ օլունարագ, խթինթագ տայիրլէլէրլլէ մէհաքիմտէն
խտտարի իճալ խտն ճէլլ միւղէքքիւրէսի՝ տէրխաստէթտէ
բաթրիգխանէ վէ թաշրալարտա մէրխասս վատրթատըլա
թէվլիլ օլունուսլ, բաթրիգխանէ իլէ մէրխասս տախի իշ-
պու ճէլլ միւղէքքիւրէսինի ախլ իթտիքլէրի ազլալինտէ,
մագնուսիւն ալէյհ օլան բահիալի հիւքիւմէթէ թէվլիմէ մէճ-
պուր օլարագ, իշպու միւսուրլիյէթ իյֆա օլունմագ, վէ
եախօտ հադգընտա ճէլլ միւղէքքիւրէսի խտար օլունան
բահիլ պուհա իմթիտալ իթմէլ իտէ, իշպարը իչին պիթ-
թատը՝ հիւքմէ միւրաճաթ օլունմասը, վէ սիւսուլթի թէօհ-
մէթլէ ճէլա թէրթիպլինէ տէյին, ըհհապլիյնին՝ էլխասի
տալիէնին մահպուս վէ մէվգուֆ պուլունտուգլարը մահալ-
լէրէ վաղ՝ օլունմայըս տալիլի հիւքիւմէթտէ հալ վէ սը-
ֆաթլարընա ճէպան, եանի մէրի իւլ խաթըր օլանլարտ
մախսուս պիր օտտոտա թէվգիֆ օլունմասը, վէ թէօհմէթի
սապլիթ օլուսլ տա-ճիւհհա վէ գապահաթ տէրէճէլէրինտէ

իսէ, սըֆաթի բուհանիէսինն նէզի լազըմ կէլմէյէ ճէյի ճիհէթլէ, հազգընտա թէրէթթիւալ իտէն հապս ճէզասընը՝ մէնսուս օլտուզու բաթրիգխանէ վէ եա մէրխասախանէտէ կէչիրմէսի, վէ իսնատ օլունան ճիւրմ՝ ճինտէթ տէրէ ճէսինտէ իսէ, մէրթէպէի սիւսլութէ իյսալ օլունուս, մահքիւմ օլունճաեա գատար թէվգիֆի վէ իսթինթազճա եինէ տաիրէի հիւքիւմէթտէ թախտիս օլունճադ օտատա ալը դօնուլուս, սիւսլութի թէօճմէթիյլէ հիւքմ թէրէթթիւալիւնտէն վէ սըֆաթի բուհանիէսի ալընորդ տան սօնրա, գանունէն թէայեիւն իտէն ճէզայը՝ ուսուսի մահպէսլէրտէ իքմալ իթմէսի, վէ մէմալիքի շահանէնին պիր մահալլինտէ ինթիլգում վէ տատյիւնի ֆիլիլէն խալէլ փէզիր օլմասը իւզէրինէ, իտարէի է օրֆիէէ իլան օլունտուզու հալտէ, պունու մուճիս օլան աշիսլ իւ էսպապ միւնտէֆի օլունճայա տէյին, օ մէմէքէթ տախիլինտէ վուգուս կէլէճէք ճէրայլմ տահապընըն պիւա իսթիսնա տիվանի հարպտա իճրաի մուհաքէմաթընտա տախի բուհպան վէ բաբասլարըն մէվգուֆիյէթ վէ մահպուսիէթլէրի խուսուսունտա տիվանի հարպճա պալատէ մէպսուլթ ուսուլէրիտէթ վէ իթինա օլունմասը, վէ իւչիւնճիւսիւ՝ բէհապլյնին էմրի թահլիֆիլէրինէ տայիր օլուս, ֆիլ վազը ուսուլի մուհաքէմաթի ճէզաիէէնին մէվգըրի իճրաէ վազընտան պէրի մէվատտի ճէզաիէէտէն տօլայը շէհատէթէ կէլէն բէհապլյնին տվամի նաս կիպի եէմին իթմէքտէն իմթինալարը՝ էմրի մուհաքէմէյի իշքեալ իթմէքտէ օլմասընա մէպնի, պունուն թէսհիլի լազըմ կէլէրէք, կէրէք ումուրի հուգուգիէէ վէ կէրէք տէպիի ճէզաիէէտէն նաշի թահլիֆի իքթիլա իտէն բէհապլյնին՝ այինլէրի վէճէլ, մէնսուս օլտուգլարը բաթրիգխանէ վէ եա մէրխասախանէտէ թահլիֆ իթտիրիլմէք իւզրէ թանլիմ օլունան ֆըգրաի նիլամիյէէ մուճէպլինճէ մուամլէ օլունմասը, վէ տէօրտիւնճիւսիւ՝ գէվճիէթ տալալարընտան միւնպաիս նաֆադա գատարնամլէրինին լիւզումի իճրաընա միւթէալլիգ օլարադ, ագաի նիքեաշ վէ ֆէսիսի նիքեաշ մատտէլէրինտէն միւթէվլլիա նաֆադա տալալարը՝ էօթէտէն պէրի պուրատա բաթրիգխանէտէ վէ թաշրալարտա մէրխասախանէլէրտէ կէօրիւլմէքտէ օլտուզու միսիլլի, պատէմա տախի թէամմիլի գատիմլէրիտէթ օլունմալլա պէրապէր, թադաիրի նաֆադա հազգընտա կէրէք բաթրիգխանէտէն վէ կէրէք թաշրա

մէխաստխանէլէրինտէն վէրիլէն գարար վէ եա իւտմլարըն՝
թաշսիլի նաֆագա օլունաճագլար թարաֆլարընտան իթի-
րազ վուգու պուլմաուդգճա, իճրա տաիրէլէրինճէ էօթէտէն
պէրի իճրա օլունակէլտիյի կիսլի, ասըլ մէսէլէի իշթի-
քեաիյէէ օլան՝ հիյնի իճրատէ նաֆագանըն զիտտէ թագաւիր
զրլընտըլը, վէ պու սէսլսլլէ թէսվիէէսինճէ տճզինի իա-
տիա վէ տէրմիյան իտէնլէրին՝ պու իթիրազլարընըն իսթի-
մա վէ թէտգիզի խուսուսու տախի պատէզին բաթրիզխա-
նէէէ հէվալէ օլունուսլ, պունուն իւզէրինէ բաթրիզխանէ-
ճէ պիթթէտգիզ թատիլ վէ եա թասաիզի հալի վէրիլէճէք
գարարը նիհայիլէրին պիր կէօնա իտտիա վէ իթիրազա
պագըլմայարազ, իճրա տաիրէլէրինճէ իճրատընա մուպա-
տէրէթ, վէ պու պտպտէ սայիր մէտեունլար հագգընտա
ճարի օլան ուսուլէ թէվիզիզի հարէքէթ իտիլմէսի լազըմ
կէլէճէյինտէն, պու գաիտէէէ բիտէէթ օլունաճա իշին մէ-
հաքիմի տալիէէյէ թալիմաթ վէ մէհաքիմի շէրիէէյէտէ
մալիւմաթ վէրիլմէսի, պէշինճիսի՝ մէհաքիմի շէրիէէճէ
րույէթ օլունակէլէն վէրասէթ տալմալարընտա բաթրիզխա-
նէ մարիֆէթիյլէ թայէինի նէսլսլ իթտիրիլմէսի մաստէսի
օլուսլ, զաթէն մէհաքիմի շէրիէէտէ պու միսիլի տալա
իշին էրալապի միրասըն բաթրիզխանէլէրտէն իսթիլալմը մին
էլ գատիմ ուսուլտէն օլտուզու կիսլի, պատէզին տախի պու
ուսուլէ բիտէէթ օլունմասը հագգընտա մէհաքիմի թէճ-
տիտի վէստեա իտիլմէսի, ալթընճըսը՝ մէսալիտ վէ մէքեա-
թիպին ճէմասթա մախսուս օլան սայիր միւլէսէսաթըն
ինչա վէ թամիր վէ իտարէլէրի իշին վէրիլէճէք սատագա
վէ իանէ ազէլէրի մուգապիլինտէ մագպուզ իլմ ու խա-
պէրլէրի նէշրինէ միւմանաթ օլունմասը խուսուսու օլա-
րազ, պու խուսուս իշին հէր քէսին քէնտի բիզասըյլա վէ-
րէճէյի սատագաթա էօթէտէն պէրի պիր շէյ տէնիլմէ-
մէքտէ իսէ տէ, պու վէսիլէ իլէ պիլա բուխաթ ալիլէթ
թազ օլունարազ, էհալիտէն ազէլէ իսթիհսալի՝ հիւքիւ-
մէթի սէնիյէէճէ իթթիխազ օլունան ուսուլէ միւնաֆի
օլտուզունտան, եանի էհալինտէն պու վտսըթա իլէ ճէլա վէ
իսթիհսալ օլունաճագ ազէլէրի տայիրէի հիւքիւմէթճէ
քէսալի վուգուֆ իտիլմէք լազըմ կէլէճէյինտէն, ճէմասթի
տաիրէ բուէսասը միսիլի, էւմէնի բուէսայի բուհապնի-
էէսի՝ ինչա վէ թամիր վէ իտարէի միւլէսէսաթի խայրիէէ

իջին էֆրատի ճէմաթտան պիլէէթ թապըյըլա բարա թօրլեաճադ օլտուգլարը հալտէ , պէեանի էսպապը վէ թայլէինի միգտարըյլա հիւքիւմէթի սէնիյէտէն իսթիտաի լուխսաթ իտէրէք անա կէօրէ միւսաատէյի լազըմէ իթա օլունմասը , վէ եէտինճիսի՝ բաթրիգլիքտէն պաթագըրիւր իսթիտա օլունմատըգճա , մէմալիքի մահրուսլի շահանէնին հիջ պիւր թարաֆընտա քիլիսէ վէ մէքթէպ վէ պոււնլարա միւմասիլ էմաքինի մէզհէպիէէնին ինչա վէ թամիրինէ լուխսաթ վէրիլմէմէսի օլարագ , բաթրիգլսանէ նիգամիամէսինին թէէսսիսաթ գօմիսիօնու վէգաիֆինէ տայիր օլան 46նճը մատտէսինտէ պու գօմիսիօնուն մարիֆէթի , վէ մէճիսի ճիսմանինին ըիլասը օլմատըգճա , տէրիսատէթ վէ հալալիսինտէ պիւր կէօնա ինչաթ վէ թամիրաթ իճրա օլունմաեաճադը միւսարբահ պուլունմասը , վէ 72 սէնէլի հիճրիէէսինտէ նէշը իւ իստար պույրուլան իպլահաթ ֆէրմանի ալլիսինտէ , միւճէտտէտէն ինչա օլունմասը իգթիլա էյլէէէն քիլիսէ վէ խաթաթսանէ վէ մէքթէպ վէ մէգարըգլար իւչին լուխսաթի լազըմէյի բաթրիգլէր վէ եախօտ ճէմաթ մէթրօքօլտլէրի պապի ալիտէն իսթիլան իտիպ , մէվանի միլքիէ օլմատըղը հալտէ , լուխսաթի սէնիյէէ էրլան պույրուլմասը հագգընտա ֆըգըրաթի մախսուտէ միւնտէրիճ օլմատընա նէգարէն վիլաեաթի շահանէտէ պուլունման մէրխատտլարըն վէ պա խուսուս Գուսսի չէրիֆ բաթրիգլիյիլէ Սիս վէ Ապթամար Կաթուղիկոսլարը տայիրէի լուհանիէլէրինէ թապի օլան մահալլէրտէ տնլէրին իսթիտալարը իսաֆ օլունալէլիլ օլտուղունտան , պատէմա տախի պու գայիտէէէ ըիաեէթ օլունմաղլէ պէրապէր , տէրիսատէթ բաթրիգլիյինէ մէնուսլ մահալլէրտէ ճէմաթլարը էֆրատը թարաֆընտան օ միսիլի իսթիտալար վուգուլինտէ , բաթրիգլսանէտէն իսթիֆսարի միւթալաա իլէ ալընաճագ ճէվապա կէօրէ մուամէլէյի լազըմէնին իյֆասը խուսուսլարընը հալի տիր :

(Թարիգ)

Ծ Ի Ս Ա Կ Ա Ն

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ ՅՈՅՆ ԵՒ ՅԱԿՈԲՈՍ
ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԱՍՈՐԻ ԵՒ ԱՅԼ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Կ. Պօլսոյ (Ս. Յովհան Ոսկեբերանի) յայն Անգլիոյ եկեղեցւոյ
(Ասորի) Պատարագամատոյցներու վրայ ընդհանուր
ծանօթութիւն .

Պատարագամատոյց կամ Խորհրդատեար (Liturgie) ըսեալով պէտք է խմանալ կանոնաւորեալ այն ամենայն գործք եւ խօսք որ Ս. Պատարագի մատուցման ատեն կը կատարուին : Այլ եւ այլ Պատարագամատոյցք թէպէտ նոյն սկզբնաւորութիւնը ունին , այսինքն Առաքելական հաստատութիւն , եւ թէպէտ ըստ էութեան նոյն են , այլ մեծ եկեղեցեաց մէջ զանազանութիւնք կը տեսնուին եւ անոյի ծագած են զանազան ծէսք : Հատին ծէսէն զստ , որ ամենէ աւելի աշխարհիս վրայ տարածեալն է , եւ որ Արեւմտեան մի միայն ծէսը կը կազմէ փոքր ինչ զանազանութեամբ , գոն Յոյն , Ասորի , Հայ , Մարոնի , Քաղղէացի , Ղիտի եւ եթովպական ծէսերն : Այս զանազան Արեւելեան ծէսերուն մէջ Հատին ծիսի նման մի միայն Խորհրդատեար ունեցող ծէսն մեր աղբային Հայ ծէսն է : Միւսներուն մէջ Յոյն ծէսը երեք Խորհրդատեար ունի , մին Ս. Յովհան Ոսկեբերանի , միւսը Ս. Բարսղի եւ երրորդը Ս. Գրիգորի : Թէպէտ այս վերջինը բուն կատարեալ Խորհրդատեար չէ , այլ Մեծ Պահոց ատեն նախաւարձադրօժեալ կոչուած Պատարագաց կանոնը կ'աւանդէ : Նոյնպէս Ղիտի եւ Քաղղէացի ծէսերն զանազան անուամբ երեք Խորհրդատեար ունին : Եթովպական ծէսը տասն Պատարագամատոյց ունի . իսկ Ասորի ծէսն քառասունէն աւելի տարբեր Խորհրդատեարներ ունի , զոր Յակոբիկեանք (Եւտիքականք) հետզհետէ կազմա-

կերպած են , երբ լազմաթիւ դարեր իրենք միայն տէր էին Ասորի ծէսի : Մարոնցիք նոյնպէս բազմաթիւ Պատարագամատոյցներ ունին , զոր իրենց դրացի Ասորիներէն քիչ շատ օրինակած են , բայց ի միոյն որ իրենց Եկեղեցւոյ նախնական Խորհրդատեւորն է :

Նոյն ծիսով տարբեր Խորհրդատեւորներն ո՛չ գլխակարգութեանց , ո՛չ արարողութեանց եւ ո՛չ ընդհանուր իմաստներուն մէջ չեն տարբերիր , այլ միայն իւրաքանչիւր գլխոյ մէջ առաւել կամ նուազ երկայնարանութեամբ եւ երկրորդական հանգամանօք միայն : Իւրաքանչիւր ծէսերն նախնական Պատարագամատոյ , մ'ունին , որուն վրայ միւսներն կողմակերպուած են . եւ այս զանազան Խորհրդատեւորներէն մին միայն կը բովանդակէ ինչ որ պէտք է ըսել եւ դործել Ս . Պատարագի ատեն . միւսներն նոյն Խորհրդատեւորներէն քաղուած են :

Եկեղեցական գիտութեան համար շատ օգտակար կը համարինք այս արեւելեան Խորհրդատեւորներու վրայ համեմատական զննութիւն մ'ընել , որոնց իւրաքանչիւրն ալ մեծարանաց արժանի են , եւ ի վեր հանել իրերայ մէջ եղած նմանութիւնքը կամ տարբերութիւնները :

Ա.

Կ . Պօլսոյ կամ Ս . Ոսկերեանի Պատարագամատոյցները .

Հատին խորհրդատեւորէն յետոյ ամենէ աւելի տարածեալ Խորհրդատեւորն Ս . Յովհան Ոսկերեանի Յոյն Խորհրդատեւորն է , եւ գրեթէ բոլոր տարուան մէջ հինգ լեզուաւ կը գործածուի : Յոյն , յորում գրուած է , Սլավօն , Բումէն , Վրացի եւ Արաբական լեզուաւ : Այս խորհրդատեւորը Կ . Պօլսոյ խորհրդասէսի անուն առաւ , վասնզի Կ . Պօլսոյ Եկեղեցւոյ ծնունդն է . այդ այնչափ ստոյգ է որ հնագէտներէն եւ ոչ մէկը ասոր վրայ տարակոյս յայտնած չէ : Անտիոքայ Պատրիարք Պալլաժոն , որ ի Կ . Պօլի բնակութիւն ունէր ԺԳ . տարուան մէջ , իմանալով որ Մեղիդք⁽¹⁾ յԱսորիս

(1) Արեւելից եւ Եգիպտոսի քրիստոնէից , որք Կ . Պօլսոյ Եկեղեցւոյ ուղղափառութեան կը հետեւէին , այս անունը կը տուէր , միւս աղանդաւորներէ , որոց մէջ կ'աղբէին , զանազանելու համար :

և յեգիպտոս տարբեր Պատարագամատոյց կը գործածեն , ա-
նոնց խտուրտ արգիլեց զայն , որովհետեւ կը պնդէր թէ բոլոր
աշխարհի Եկեղեցիք Կայսերական Մայրաքաղաքին (Կ. Պօլ-
սոյ) Խորհրդատեարն պարտին ի գործ ածել . այդ պահանջ-
մունքը Կ. Պօլսոյ Եկեղեցին Ժ.Փ. դարէն յառաջ ալ ունեցած
էր , որով իրեն հետ հաղորդակցութեան մէջ եղող կամ
իրմէ հիմնեալ բոլոր Արեւելեան եկեղեցիներն իւր Պատա-
րագամատոյցին ընդունելութեանը պարտաւորեց : Թ . դա-
րէն սկսեալ այս ծիսական շարժումը նաեւ Ժ . դարուն մէջ
տարածուեցաւ Ասիոյ եւ Եգիպտոսի Ուղղափառ Եկեղեցեաց
վրայ : Եւրոպիոյ մէջ եւս խտին Պատրիարքութենէ դուրս
գտնուող եկեղեցիք հետզհետէ Ս . Յովհան Ոսկեբերանի Պա-
տարագամատոյցը միւս ծէսերուն հետ ընդունելու պարտա-
ւորուեցան , որովհետեւ Կ. Պօլսոյ Եկեղեցին յենեալ ի Կայ-
սերական իշխանութիւն բոլոր քրիստոնէութեան տիրել կը
պահանջէր , թէպէտ ի սկզբան անդ Պատրիարքական արժա-
նապատուութեանն ալ վիճակեալ չէր : Այսու ճշմամբ Ան-
տիոքայ եւ Եգիպտոսի ուղղափառան Եկեղեցիք ցԹ . դար
իրենց պահած ծէսերնին հետզհետէ կորուսին . եթէ այս
ճշուամբ չըլլար , Ասորիքի եւ Եգիպտոսի Մեթրիքաց մէջ ի-
րենց նախնական ծէսերուն բնատալը պիտի տեսնէինք .
Մեթրիքք մեծապէս յարեալ են յոյն ծիսի , բայց պէտք չէ
որ կարծեն թէ Յոյն ծէսն է միմիայն Արեւելեան ծէսն .
անտարակոյս Կ. Պօլսոյ Եկեղեցւոյ ծէսն գեղեցիկ ծէսերէն մին
է . բայց Մեթրիքք պէտք է գիտնան թէ այս ծէսը դրոշն
եկած է իրենց եւ թէ իրենց նախնիքն ուրիշ ծէսեր ունէին
որ գուցէ նոյնչափ կամ աւելի եւս գեղեցիկ էին :

Կ. Պօլսոյ Եկեղեցին այս ճշմանէ զատ ի սկզբան անդ ու-
րիշ սովորութիւն մ'ալ մուծած էր յԱրեւելս , այսինքն թէ
ծէսերն եւ Խորհրդատեարը իւրաքանչիւր տեղւոյ լեզուաւ
կատարուի . այսպէս երբ Կ. Պօլսոյ խորհրդատեարը յԱսորիս
մասաւ , ի սկզբան անդ Ասորի լեզուի թարգմանուեցաւ , որ
այն տուն տեղւոյն տիրող լեզուն էր , բայց քանի մը դար
յետոյ , երբ Օսմանեան Պետութիւնը հաստատուեցաւ յԱ-
սորիս , Արարական լեզուն եւս տիրելով , Կ. Պօլսոյ խորհրդա-
տեարը Արարական լեզուի թարգմանուեցաւ , եւ այս լե-
զուաւ է որ երկու կամ երեք դարէն ի վեր Կ. Պօլսոյ խոր-
հրդատեարը այն կողմերը կը գործածուի : Պաղեստինոյ մէջ

Յոյն ծէսը որ Արամէական-Պաղեստինեան կը կոչուէր, այս գաւառաբարբառէս շատ մը կտրեւոր ծիսական հատարողներ սլահած է մեզ Լոնի երեւելի Արեւելագէտն իւր «Ասորի Մանրագէտը» ընտիր երկասիրութեան մէջ:

Հնդհադաւան Ասորի եկեղեցին որ ամենէ առաւել հին եւ արեւելեան է, թոյլ չէր տուած որ իւր Խորհրդատեարն քրիստոնէութեան առաջին դասին սկսեալ յԱսորիս եւ ի Պարսկաստան իւր հաստատած զանազան եկեղեցեաց մէջ նոյն երկիրներու լեզուներուն թարգմանուի. եւ երբ Ասորի քարավաններու ձեւամբ քրիստոնէութիւնը տարածուեցաւ Հնդկաստանի Թուրքաստանի եւ Չինաց լայնածաւալ երկիրներու մէջ, ծէսն միշտ Ասորի լեզուաւ մնաց. այսպէս Հարաւային Հնդկաստանի մէջ որ Մալապար կը կոչուի, բազմաթիւ եկեղեցիներուն ծիսական լեզուն Ասորին է: Նոյնպէս թէպէտ մեր Հայ Ազգը աշխարհիս գրեթէ ամեն կողմը տիրեալ է, այսու ամենայնիւ Հայ խորհրդատեարը բռնակած տեղերնուն լեզուին թարգմանելու չեն մտաբերած. եւ եթէ Ասորի Յակոբիկք եւ Դիտիք Պատարագամատոյցի մէջ քանի մը տեղ Արաբական լեզուն կը գործածեն, զայն իսկ մեծաւ զգուշութեամբ կ'ընեն:

Ս. Յովհան Ոսկերեանի Պատարագամատոյցի նկատմամբ սլատմական զանազան խնդիրներն աւելորդ կը համարինք, այսինքն թէ արդեօք բուն Ս. Յովհան Ոսկերեանի գործն է, ո՞ր եւ երբ գրուած է: Այս միայն անտարակուսելի է թէ Կ. Պօլսոյ Խորհրդատեարը իւր էական մասերուն նկատմամբ Ս. Յովհան Ոսկերեանի գործն է. բայց արդի Խորհրդատեարի մէջ գտնուած շատ մը խորագրերն հինգերորդ դարու գործ չեն, այլ վերջապէս իններորդ դարու մէջ կատարեւագործեալ են, եւ վերջնական կողապարն ընդունած են. բայց այս խորագրերէն զատ Պատարագամատոյցը մեծանուն Հայրապետին գործն է, եւ իւր դարուն սլատկերն կը ներկայացնէ:

Բ.

Յակոբայ Առաքելոյ Խորհրդատեարն

Երբու Պատարագամատոյց կայ որ Յակոբայ Առաքելոյ անունն կը կրեն, մին Յոյն եւ միւսն Ասորի: Առաջինը մե-

ծանուն Մարոնցի Արեւելագէտ Աստէմանիի « Ծիսական Մատեան » (Codex liturgicus) գրքին չորրորդ հատորին մէջ բովանդակեալ է . Յակոբայ Առաքելոյ Յոյն խորհրդատու-
րը յօրինեալ է « Առաքելական Սահմանադրութիւնք » գոր-
ծոյն վրայ , եւ Կարդ . Բիթրա Գաղղիացի Արեւելագէտ Ծի-
րանաւորը զայն հրատարակած է « Յոյն եկեղեցւոյ Կանո-
նական Իրաւունք » գրքին առաջին հատորին մէջ , (երես
393) : Բայց դարեւ ի վեր գործածութենէ՝ դադրած է ,
միայն երուսողմ Յակոբայ Առաքելոյ անի օր կը գործա-
ծուի :

Իսկ նոյն Առաքելոյն անունն կրող Ասորի Պատարագա-
մատոյցը Կաթողիկեայ Ասորի եւ Յակոբիկեան Ասորի եկե-
ղեցեաց , որպէս նաեւ Մարոնեաց հիմնական Պատարագամա-
տոյցն է , որովհետեւ այս եկեղեցիք՝ որպէս եւ Նեստորական
Քաղզէացիք՝ Ասորի լեզուն կը գործածեն իբր ծիսական լե-
զու : Բընօսօ Գաղղիացի Արեւելագէտ եկեղեցականը այս
Ասորի Պատարագամատոյցի Լատին թարգմանութիւնն հրա-
տարակած է , բայց քանի մը անճշդութիւնք սպրդած են
իւր գործոյն մէջ , որ այլուստ շատ կարեւոր երկասիրու-
թիւն մ'է : Այս երկու՝ այսինքն Յոյն եւ Ասորի խորհրդա-
տետրք ըստ էութեան եւ հիման նոյն են . տարբերութիւնք
երկրորդական կարգի են . եւ այս տարբերութիւնք յետոյ
մուծուած են , երբ Անտիօքայ Պատրիարքութեան Քրիստո-
նէից մէկ մասը հինգերորդ դարուն մէջ Քաղկեդոնի տիեզե-
րական ժողովոյն վարդապետութիւնը չէր ընդունած , եւ
Ասորի Յակոբիկեան անունն առած էր . եւ եօթներորդ դա-
րուն մէջ իրենց ամենէ գիտուն եկեղեցականը , Յակոբոս
Եգեսիայ , այն ատեն ի գործածութեան եղած Յակոբայ Ա-
ռաքելոյ Պատարագամատոյցի մէջ քանի մը փոփոխութիւն
մտցուց , որ եւ այսպէս Յոյն ընագրէն տարբեր ձեւ մ'առաւ :

Թէպէտ չէ մարթ հաստատել ամենայն սոուգութեամբ
թէ երուսողմայ առաջին Եպիսկոպոսի Յակոբայ Առաքելոյ
կատարեալ գործն է արդեօք գէթ ըստ էական մասանց այդ
Պատարագամատոյցը որ իւր անունն կը կրէ , այսու ամե-
նայնիւ եկեղեցական հնախօսութեան առջեւ այդ Պատա-
րագամատոյցը հնազոյններէն մէկն համարեալ է եւ հետե-
ւաբար ամենէ յարգելիներէն մին :

Ասոր ապացոյցներէն ամենէն կարեւորներն նոյն իսկ

Ս. Յովհան Ոսկերեւորանի ճառերէն մարթ է քաղել. իւր այն ճառերուն մէջ զոր Անտիոքայ հաւատացեալոց կը քարոզէր, ստէպ նոյն Եկեղեցւոյ մէջ գործածուած Յակոբայ Առաքելոյ Պատարագամատոյցի խօսքերն ի մէջ կը բերէ. կը բառականանք մի միայն վկայութիւն յառաջ բերել. Ս. Յովհան Ոսկերեւորան (Հատ. ԻԱ. էջ 609. Տպագր. Քայօ եւ Կեյօն. Բարիչ 1835) կը վկայէ թէ Պատարագի մէջ Պատարագողը կ'ըսէ, « ἄνω στήμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας » « Ի վեր ընծայեցուք զմիտս եւ զսիրտս », ինչպէս Յակոբայ Առաքելոյն թէ՛ Յոյն եւ թէ՛ Ասորի Պատարագամատոյցի մէջ գրուած է, մինչ այժմեան Յոյն (Կ. Պօլսոյ) Պատարագամատոյցին մէջ միայն կ'ըսուի « Ի վեր ընծայեցուք զմիտս » առանց յաւելլոյ եւ զսիրտս բառերն :

Գ.

Ակնարկ մը այս երկու Պատարագամատոյցներու վրայ քաղութան քեամբ ա՛յլ Արեւելեան Պատարագամատոյցներու հետ .

Նախ Կ. Պօլսոյ այսինքն Ս. Յովհան Ոսկերեւորանի Պատարագամատոյցը նշանաւոր է իւր բանագործական (dramatique) ձեւով, որ յերեւան կ'ելլէ Պատարագչին եւ Սարկաւագին ասացուածոց եւ գործոցը մէջ. Սարկաւագը մերթ երեք մատովն սլարտի բռնել զուրարն, մերթ զանի բարձրացնել դէպ ի Քրիստոսի սլատկերը, եւ մերթ զայն համբուրել. տեղ մը կ'աղբարարէ Քաջանային թէ՛ սլարտի զոհ մատուցանել, զՍ. Աւետարանն օրհնել, ընծայից քօղը վերցնել, սրբագործեալ հացը բեկանել, Զէոնը (տաք ջուրը) օրհնել. իսկ Պատարագիչը երբեմն Սարկաւագին հետ փոխ առ փոխ խօսակից կ'ըլլայ, եւ այդ ամենայն Կ. Պօլսոյ Պատարագամատոյցի առանձին դրոշմ մը կ'ընծայէ :

Երկրորդ, Կ. Պօլսոյ Պատարագամատոյցին մէջ Սարկաւագը երեւելի եւ կարեւոր սլաշտօն մը կը վարէ. ի սկզբան Պատարագիչ Քաջանային հետ իւր ձեռքերն կը լուանայ եւ նոյնին ըրածը եւ ըսածը ինքն ալ կ'ընէ եւ կ'ըսէ. Քաջանայէն ետքը, զոր իւր սլաշտօնակից կ'անուանէ, խորանի վրայ ընծայումը կ'ընէ. մինչդեռ միւս ծէսերու մէջ Սարկաւագը յաւէտ առ ժողովուրդն կ'ուղղէ իւր խօսքը կամ

յանուն ժողովրդեան կը խօսի. միայն Ս. Յովհան Ոսկեբերանի Պատարագամատոյցին մէջ Սարկաւագը Քաճանայի նման ծածուկ եւ իւր անձին համար յատկացեալ ըսելու մասեր ունի: Սարկաւագը սրբազործելի հացին վրայ աստղանշանաւ (astérisque)⁽¹⁾ կը խաչակնքէ, և ինքն է որ Պատարագի սկիզբը գինին եւ ջուրը սկիզին մէջ կը ընու: Ասորի Պատարագամատոյցին մէջ ասոր նման բան մը կայ, Սարկաւագը կարող է Քաճանային տեղ պաշտել առաջին մասը, որ հացի եւ գինւոյ ընծայման վերաբերեալ է: Նոյնպէս Յոյն Պատարագի մէջ պատարագողը գէպի Սարկաւագն դառնալով կը խնդրէ որ զինքն յիշէ իւր Ս. պաշտաման մէջ: Միւս Խորհրդատետրներու մէջ Քաճանայն նոյնը կը խնդրէ ո՛չ Սարկաւագէն՝ այլ Քաճանայից դասէն եւ ժողովրդէն: Կ. Պօլսոյ Եկեղեցւոյ մէջ Սարկաւագը տաք ջուրը (Ձէոնը) սրբազործութենէ յետոյ սկիզին մէջ կը ընու և պատարագողին ձեռքէն կ'ընդունի սրբազործեալ մասնիկը, և պատարագողին հազորդուելու ատեն ինքն եւս կը հազորդուի. նոյնպէս Սարկաւագն է որ Պատարագը վերջանալու ատեն մնացեալ Ս. մասնիկներն կը ճաշակէ եւ բաժակի ցողումը (ablution) կը կատարէ:

Երրորդ՝ կը տեսնենք որ Կ. Պօլսոյ Խորհրդատետրը Քաճանային կը թողու այն ամեն բան, որ ուրիշ թէ՛ Արեւելեան եւ թէ՛ Արեւմտեան Խորհրդատետրներու մէջ Սարկաւագաց յատկացեալ է. միւս ամեն Խորհրդատետրներու մէջ պատարագողը միայն առ Աստուած կ'ուղղէ իւր խօսքը. եւ ժողովրդեան կը դառնայ միայն զայն օրհնելու ողջունելու կամ իւր աղօթքը խնդրելու համար. իսկ Կ. Պօլսոյ Պատարագամատոյցին մէջ Քաճանան տեղ տեղ իւր խօսքը ժողովրդեան կ'ուղղէ զեկուցանելու համար որ ոտքի վրայ կենայ, մտադիր ըլլայ, Աւետարանի ընթերցման միտք գնէ. իսկ միւս Խորհրդատետրներու մէջ այս գործ Սարկաւագին կը պատկանի:

Չորրորդ՝ Կ. Պօլսոյ Պատարագը կը տարբերի միւսներէն նաեւ գործածուած տնօթներուն նկատմամբ: Մազզմայէ և

(1) Այդ գործիք կը գործածուի որպէս զի սրբագործեալ քօղը Հացին հղպշի:

սկիէ զատ, զոր միւս ծէսերն ալ ունին, Յոյն ծէսը 1⁰ աստղանշանը (astérisque) 2⁰ դգալ եւ 3⁰ տէգն (1) ունի:

Աստղանշանը Յոյն ծէսի յատուկ է, ուրիշ ծէսերն չունին, միայն Ասորիք զայն կը գործածեն, թէպէտեւ իրենց Պատարագամատոյցի մէջ ամենեւին յիշատակութիւնը չգրտնուիր. իսկ դգալի գործածութեան գալով՝ զարմանալի է որ այժմեան Յովհան Ոսկերեանի Խորհրդատետրի մէջ այդ գործիքը ամենեւին չյիշուիր. բայց այդ ստոյգ է թէ եօթներորդ դարուն մէջ Կ. Պօլսոյ Եկեղեցին դեռ դգալի սովորութիւնը չունէր: Ասոր ապացոյցը այն է որ Կ. Պօլիս 691ին Յոյն Եպիսկոպոսներէ գումարեալ Տրուղղեան ժողովոյն 101^{րդ} կանոնին մէջ կը տեսնենք թէ այն ասեռ Պատարագիչը Ս. Հաղորդութիւնը հաղորդողներուն իւր աջ ձեռաց վրայ կու տար: Նոյնպէս կ'ընէին իններորդ դարուն մէջ Ասորիք, որպէս իրենց վարդապետը Բարեկիսաս կը վկայէ: Ուստի, միայն վերջին դարերէ սկսեալ Յոյն Եկեղեցին դգալի գործածութիւն ունի, ինչպէս նաեւ Յակոբիկ Ասորիք եւ Ղիսիք. Մարոնիք եւս կը գործածէին զայն, բայց 1730 գումարուած իրենց հռչակաւոր Սիւնհոդոսէն ի վեր զայն խափանեցին. դգալի սովորութիւնը ո'չ Հոյոյ եւ ո'չ Նեստորականաց մէջ մուծեալ է. Լատին եկեղեցեաց մէջ ալ մուտ գտած չէ: Դգալի գործածութեան մէջ Յոյնք կը տարբերին Ասորիներէ. Յոյնք կը գործածեն զայն չաւատարագող եկեղեցականաց եւ հաւատացելոյ Ս. Հաղորդութիւնը մատուցանելու համար. իսկ Ասորիք զայն կը գործածեն միայն իղերականներն եւ միանձունքը հաղորդելու համար. իսկ ժողովրդեան զՍ. Հաղորդութիւնը ձեռքով կը մատակարարեն:

Տէգը միայն Կ. Պօլսոյ Եկեղեցւոյ յատուկ է, եւ միւս ծէսերուն մէջ ամենեւին յիշատակութիւն չկայ, ուստի կը հետեւի թէ բուն Արեւելեան ծիսի չվերաբերիր:

Արեւելեան ծէսերու մէջ Լատին եկեղեցւոյ պէս բաժակի սրբիչը չգործածուիր, անոր տեղ փոքր սպունդ մը կը գործածուի. իսկ Կաթողիկէ Արեւելեան եկեղեցեաց մէջ այժմ առ հասարակ բաժակի սրբիչը մուտ գտած է:

(1) Տէգը կը գործածուի սրբագործելի եւ սրբագործեալ հացը կտրելու համար:

Ասորիք խորանին վրայ բարձիկ մ'ալ կը դնեն, զոր կաւօրա կ'անուանեն, որուն վրայ Պատարագիչը իւր մատուրներն կը մաքրէ և դգալը կը յենու. նոյնպէս խորանին վրայ քիչ քանակութեամբ ջրով լիք ժողքը աման մ'ալ կը դնեն զոր մահաւանդութեան կ'անուանեն եւ որուն մէջ Պատարագիչն իւր մատանց ծայրերն կը լուայ քանի անգամ որ Ս. Հաղորդութեան դպչի:

Յոյն Պատարագամատոյցը քանի մը ուրիշ սովորութիւններ ալ ունի որ միւս Արեւելեան եկեղեցւոյ մէջ չեն տեսնուիր: Նախ Ս. Պատարագը կ'սկսի Ս. Պատկերաց յարգութիւն մատուցանելով. այս խորագիրը կ'երեւի թէ ութերորդ դարուն վերջէն մուծուած է. այն ստեղծեալ ընդ Տիեզերական ժողովոյ մէջ պատկերաց յարգութեան պարտաւորութիւնը ձեւապէս հաստատուած է. իսկ աւելի առանձին եւ յատուկ ծէսն Զեռնի (տաք ջրոյ) սովորութիւնն է. այս սովորութիւնը 691 ին Կ. Պօլսոյ վերոյիշեալ Տրուղլեան ժողովը մուծած է, որոյ 327^{րդ} կանոնը կը դատարարտէ ընդհանուր քրիստոնեայ եկեղեցեաց հակառակ առանց ջրոյ խառնման Ս. Պատարագ մատուցանելու սովորութիւնը:

Ս. Յովհան Ոսկերբեանի Խորհրդատետրի ամենէ աւելի նմանութիւն ունեցող Խորհրդատետրը մեր Հայոց Պատարագամատոյցն է. թէ՛ ի ծածուկ եւ թէ՛ ձայնիւ ըսուած աղօթքներուն մեծ մասը Յոյն Խորհրդատետրի աղօթքներուն նման են. թէպէտ մեր Խորհրդատետրներու մէջ միայն «Աստուած, Աստուած մեր» (ὁ Θεός, ὁ Θεός ἡμῶν) աղօթքին խորագիրը զայն Ս. Յովհան Ոսկերբեանի Աղօթք կ'անուանեն, բայց պէտք չէ կարծել թէ Հայ Խորհրդատետրը հիմաւուան Կ. Պօլսոյ Յոյն Խորհրդատետրին վրայ յօրինուած ըլլայ, այսինքն խորագրերովը հանդերձ. ո՛չ. յայտնի է թէ Կ. Պօլսոյ Խորհրդատետրի խորագրերն յետոյ մուծեալ են, ապա թէ ոչ՝ մեր Ս. Հորք Ս. Յովհան Ոսկերբեանի Խորհրդատետրին վրայ մեր Պատարագամատոյցը յօրինելու ատեննին, ինչո՞ւ խորագրերն եւս չսխալ առնուին, եթէ նոյն ատեն դառնուէին, ինչպէս այժմեան Կ. Պօլսոյ Խորհրդատետրին մէջ կը տեսնուին:

Ուրիշ տարբերութիւն մ'ալ կայ թէ երբ Ասորի Խորհրդատետրին մէջ Կանոնի բոլոր աղօթքներն առ Հայր

Աստուած ուղղեալ են, երկու աղօթքէ զատ, Ս. Յովհանն Ոսկեբերանի Խորհրդատետրին մէջ երկու աղօթքն առ Որդին Աստուած ուղղեալ են, եւ մնացեալներն առ Հայր Աստուած կամ առ Ս. Երրորդութիւնն:

Միւս ամեն Խորհրդատետրներու մէջ երբ Պատարագողը որոշեալ քանի մը աղօթքներն զրուցելու ըլլայ, ժողովրդեան կը ծանուցուի որ իրենք ալ աղօթեն. Կ. Պօլսոյ Խորհրդատետրին մէջ Սարկաւագն է որ այս զեկուցումը կ'ընէ «Խաղաղութեամբ զՏէր աղաչեսցուք» ըսելով, նոյնպէս է նաեւ Քաղզէացւոյ Պատարագամատուցին մէջ: Իսկ Ասորի Խորհրդատետրին մէջ Քահանայն է որ ժողովրդեան կը զեկուցանէ որ իրեն հետ աղօթակից ըլլայ: Մանօթ է թէ Լատին եկեղեցւոյն մէջ ալ Քահանայն է որ Աղօթեսցուք (Oremus) ասելով զժողովուրդը յաղօթս կը հրաւիրէ. եւ այս միայն չէ նմանութիւնը Լատին եւ Ասորի Պատարագամատուցի մէջ. քանի մը կէտեր միայն ի մէջ ածելու համար յիշենք թէ Ասորիք՝ ինչպէս Լատինք՝ ծիսական օրը նախընթաց երեկոյէն կ'սկսին, (ինչպէս Հայքս ալ). Առաւօտեան ժամերգութիւնը երեք Գիշերայինի կը բաժնեն. Մենդեան տօնին Դեկտեմբեր մէկէն սկսեալ կը պատրաստուին. տարւոյն Կիրակիներն նախընթաց հանդիսական տօներուն անուամբը կը յորջորջեն. մեռելոց պաշտամանց մէջ Ս. Աստուածածնայ եւ Սրբոց յիշատակութիւնը մէկդի կը թողուն. Պսակի օրհնութենէ առաջ հոգաբարձու Քահանային եւ վկայից առջեւ պսակելոց մէջ պաշտօնական դաշնակցութիւն մը կը կապեն:

ՔՆԷԱՐԿՈՒԹԻՒՆ⁽¹⁾ (Hypnotisme)

(Շարադարութիւն)

Բ. Մինչեւ ցարդ բացատրեցինք Քնէարկութեան որ-
պիսութիւնը, կը մնայ մեզ ըսել քանի մի խօսք եւս լու-
ծելու համար այն առարկութիւնները, զորս ոմանք՝ որք
արդէն անկրօն ըլլալով աստի տնտի կռուան ոտից կը խըն-
դրեն իրենց անհիմն յարախօս ստատճառաբանութեանց,
կ'աճապարեն յաղթանակու ի մէջ բերել քնէարկութեան
զննութեանց առթիւ, իբր նորահնար զէնք ընդդէմ ուղիղ
դաւանութեան: Կարճ ըլլալու համար յերկուս դասս կը
բաժնեմք այս առարկութիւնները. Ա. Ընդդէմ ազատ կա-
մաց. Բ. Ընդդէմ հրաշից:

Ա. Առաջին առարկութիւնը երկու ստորաբաժանմունք
ունի. 1. բոլորովին քնէարկելոյ կատարելապէս բայց ան-
ցաւոր կերպով մեքենայաբար գործելն. 2. Քնէարկութեան
ի մասին բարոյական սովորութեանց ըրած խորին և միա-
յուն կերպաւորութիւնքն:

1. Առարկութիւնն ընդհանրապէս առ այս հաւաքա-
բանութիւն կը վերածի. «Այն մտաւորական էակն որ կը
գործէ այլոց ազդեցութեամբ, չունի կամք, թէ եւ զինքն
ազատ կարծէ. արդ քնէարկեալն կը գործէ այլոց ազդե-
ցութեամբ, կարծելով հանդերձ թէ ինք կը գործէ ազատօ-
րէն. ուրեմն մարդուս կամքն չէ ազատ»:

Տրամաբանութեան թեթեւակի ողջոյն տուած դպրո-
ցականն իսկ նոյն ընդ նոյն պիտի տեսնէ թէ սոյն հաւա-
քաբանութեան թերութիւնն միայն մէկ հատ չէ. զի մաս-
նաւորէն և պատահականէն կը հետեւցնէ առ ընդհանուրն
և առ անխօսիս. արուեստականը բնականին հետ կը չիօթէ.
Հետեւութիւնը ամենեւին կապակցութիւն չունի յառաջա-
դունից (prémises) հետ. կը պարունակէ չորս եզր, եւն.:

(1) Տես Պատկեր երես 176.

Ուստի նախ եւ առաջ հարկ է գիտնալ թէ ի՞նչ եղանակաւ քննարկողին կամքն կ'աղքէ քննարկելոյն վրայ, Հասարակօրէն կրնայ կարծուիլ որ այս վերջինը մասամբ իւրիք հրաժարիլ պարտի իւր կամքէն կամ լքանել զայն ամբողջովին : Այլ ասոր հակառակն է : Երբեմն բնական քունն արուեստականին փոխելու հնարքներ կան, առանց ամենեւին իմացնելու քննարկելոյն, որ սակայն նոյնպէս քննարկողին ազդեցութեան ներքեւ է միշտ : Իսկ յարթութեան քննարկելու համար բաւական է որ մէկն թոյլ տայ որ զինք թմրեցնեն կամ քնացնեն, առանց գիտնալու թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան զինքն ուրիշին կամուց կ'ենթարկէ : Յայտնի է ուրեմն որ քնէած քունն ո՛չ այլ ինչ է եթէ ոչ նորահնար արուեստական քուն մը : Բայ աստի՛ պէտք է գիտնել նաեւ որ բնական քնոյ մէջ հաղիւ թէ աչուքնիս կը փակեմք, հազիւ թէ մեր զգայարանք իրենց զգայութիւնն կորուսանելով գրեթէ անշարժ կը մնամք, յայնժամ խորհելու կամ տրամաբանելու կարողութեան գործածութիւնը կը դադարի . որով կը հետեւի որ մեր կենդանութիւնը կը մնայ միայն սննդական կամ ածողական և յերեւակայութեան, որ այլ եւս անուաջնորդ թողուած կը գործէ ինքնօրէն : Քնաչրջութեան վիճակին մէջ, ըստ փիլիսոփայութեան Սրբոյն Թովմայի Ագուինացոյ (Դ Վճռոց . Զանազ . Գ, Յօդ . 4, Խնդ . Ա. — Յզ . Ճշմ . Խնդ . ԻԲ . Յօդ . 3.), առաջին սկզբունքներն ըմբռնելու կարողութիւնն՝ առանց արտածութեան (deduction) սակայն, կը շարունակէ եւ քնոյ պատճառաւ չէ՛ ջնջուած : Անոր համար է որ քնացող մարդն կրնայ թեւադրութիւններ կամ հրամաններ ընդունիլ, եւ չկրնար անոնց վրայ պատճառաբանել, այլ կը համոզուի նոցին իբրեւ այնպիսի ճշմարտութեանց որք առաջին սկզբանց հետ սերտ հաղորդակցութիւն ունին եւ վէճ իսկ չեն վերցուներ : Հետեւաբար, որովհետեւ քունը զգայարանքները թմրեցնելով կ'արգելու ո՛ր եւ է մոռաւորական վէճը կամ պատճառաբանութիւնը՝ անոր համար կ'արգելու հարկաւորաբար նաեւ ազատ կամքը . և եթէ երբէք մնայ ազատութեան հետք և նշմարանք, այն ալ հազիւ թեթեւ քնոյ ժամանակ զգալի է : Արդ քնաչրջութիւնն ու քնէած քունն բնական քնոյ նմանեւուն համար, յայտնի է որ անոնց մէջ ալ կը մնայ շարժելու կարողութիւնն և երեւակայութիւն . մինչդեռ ուրիշ կարողու-

թիւններն քնոյ մէջ ընկղմած են ու կաշկանդուած : Հետեւաբար քնէարկութեան մէջ չկրնար վիճուիլ թեւադրութեանց վրայ . միտքը չկրնար անոնց վրայ որոշողութիւն տալ, զի չկրնար կշռել մտաւորաբար եւ արժէքն իմանալ . անոր համար թեւադրեալ բանն կը դառնայ կ'ըլլայ սեւեռեալ գաղափար մը , յորմէ չէ կարող ազատել ո'ր եւ է՝ պատճառաբանութիւն , եւ որոյ նկատմամբ չիք ա'յլ եւս կամաց ազատութիւն . որովհետեւ անդ միայն ազատութիւն է ուր անարգել կը գործէ խնայականութիւն : Ուրեմն քնէարկելոյն ազատութիւնը վերցած է յանգէտս իւր . ուրեմն անգիտակ է նա իւր ըրածին բարոյականութեան , գործելով հարկաւորաբար՝ թէ եւ ինք կարծէ ազատօրէն : Եթէ մուրացիկ մը քնէարկուելով իւր ցուպը արքայական գաւազան եւ ինքզինքը թագաւոր համարի , ասոր համար մի'թէ ճշմարտապէս թագաւոր եղաւն ալ կը պատրի՞ իւր գաւազանին եւ անձին վրայ . ամենեւին իսկ ոչ . զի նա հաղիւ թէ պիտի ազատի քնէած քնէն , պիտի խոստովանի ողորմելի ճշմարտութիւնը : Ուստի քանի որ ստոյգ է թէ քնէարկելոյն կամքը կը ջնջուի կամ կը վերնայ եւ կամ կը դադարի ցժամանակ մի , վերոյիշեալ առարկութիւնն այս իմաստը կ'ունենայ . «Տեսէ՛ք , սա քնէարկեալ մարդն ազատ չէ , այսպէս են ամենայն մարդիկ . միայն կը կարծեն ունենալ ազատութիւն» : Զիշտ նոյնպէս կ'ըլլար , եթէ ցոյց տալով բանդագուշող մի հիւսնդ , ըսէի . «Տեսէ՛ք սա մարդ կը բանդագուշէ , այսպէս ամենայն մարդիկ կը բանդագուշեն եւ իմացականութիւն չունին» :

Պէտք է նսեւ ուշով դիտել որ քնէած քունը կը տեւէ ո'չ թէ միայն քնանալու ժամանակ , այլ նաեւ արթննալէն մինչեւ իսկ վեց եօթն ամիս վերջը , ամեն անգամ որ քնէարկական թեւադրութիւնն ի գործ դրուի . այնպէս որ այն արթնութիւնն առերեւոյթ է : Ուստի քնէարկեալի մը տուեալ ժամու մը մէջ բան մ'ընել թեւադրելը , համազօր է նմին ըսելու . «Այս ինչ ժամուն քնէած քնոյ մէջ պիտի ընկղմիս եւ պիտի ընես սա ինչ բան» : Նոյն վայրկեանը գալուն պէս արուեստական քունը կը տիրէ անոր վրայ , թէ եւ արթուն երեւնայ , եւ անոր ազդեցութեան ներքեւ կը կատարուի թեւադրութիւնն : Այս արտաստովոր երեւոյթը կրնայ խնայուիլ եթէ գիտցուի որ ենթակայ մը քնէարկե-

լու համար բաւական է ըսել տնոր՝ «Այս ինչ ժամուն պիտի քնանաս»։ սա ինչ առարկայն տեսնելուդ, սա ինչ հնչիւնը լսելուդ քնոյ մէջ պիտի ընկղմիս»։ եւ այս առ հասարակ իրենց ջղային տկարութեան պատճառաւ տրամադրեալ անձանց վրայ քիչ շատ կը յաջողի։

Պէտք է՝ զանց առնել նաեւ այնպիսի դիպուածներ, յորս՝ ինչպէս մեր անցեալ յօդուածներուն մէջ յիշեցինք, քնէարկեալը ամենեւին չհնազանդիր, կամ ըստ մասին միայն կամ ըստ թեթեւ պարագային կը կատարէ թեւադրեալ դործողութիւնը։ և երբեմն քնէած քնոյ իսկ կը գիմադրէ եւ ճարակութեամբ մը զայն յինքենէ՝ իրաց կը թօթափէ։ Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, բայց եթէ զի քնէարկութիւնը կամքը կը կաշկանդէ, բայց ո՛չ միշտ ամբողջովին։ այնպէս որ երբեմն քնէարկեալը կը պահէ իւր կէս ազատութիւնն որով կը գիմադրէ։ Ուստի ջնջուած կամ անզօր թողուած բանէ մը առ հորին նմանեաց չգոյութիւնն առարկելն ո՛րքան տարագէտ է և մոլոր տրամաբանութիւն։ մարդէ մը որ արուեստակեալ հնարիւք կորուսած է ազատութիւնը, մարդէ մը յորում բաց ի թեւադրեալ դադարէն և երեւակայութենէն լուծ են ա՛յլ ամենայն հոգեւոյ կարողութիւնք, առարկել առ բովանդակ մարդկութիւն իբրեւ թէ գուրկ ըլլայ ազատութենէ, այն մարդը, կ'ըսեմ, մատնանիչ ընել իբրեւ անեղծ նախատիպ օրինակ մարդոյ, այս քանի՜ անողորութիւն է և անհիմն բաժաղանք։ Որովհետեւ դաշնակի (piano) մի ստեղնը (touche) խանգարեցի և ա՛յլ ձայն չհաներ, որո՞վ իրաւամբ պիտի ըսեմ թէ չիք երկրիս վրայ դաշնակ մը որոյ ստեղունք ձայն հանեն։ որովհետեւ թռչնոյ մը թեւերը խորտակեցի և ա՛յլ չկրնար թռչիլ, որո՞վ իրաւամբ պիտի հաստատեմ թէ չիք երկրիս երեսը մի թռչուն որ կարող ըլլայ թռչիլ։ Այսպէս ահաւասիկ հակասական է անկրօնութիւնն և սոփեատական։ Մանաւանդ թէ՝ որովհետեւ ի թշնամոյն խլեալ զէնք յօդուածներ է, և մեք ի հակառակէն պիտի առարկեմք ու ըսեմք. «քանզի ուր կա՛յ քնէարկութիւն, կա՛յ ուրեմն մարդկային կամաց ազատութիւն», զի այն որ չկայ, չէ կարող ո՛չ բացառութիւն մը կազմել, ո՛չ մտքառիլ, ո՛չ կերպաւորիլ, եւ ո՛չ առժամանակ մի իսկ կաշկանդուիլ կամ ջնջուիլ, եթէ հաճոյագոյն ըլլայ այսպէս զրուցել։

2. Աստուծոյ այսպէս մեկնելէ յետոյ չիք ա՛յլ եւս դժուարութիւն կամ տեղի տարակուսանաց առարկութեանս երկրորդ մասին մէջ: Որովհետեւ ինչպէս կ'ուսուցանէ Արիստոտել, «Մեծագոյն կամ փոքրագոյն ո՛չ փոփոխէ զտեսակ⁽¹⁾» . անոր համար ինչ որ է բնութիւն կամ էութիւն իւրաքանչիւր գործողութեան, նոյն է նաեւ բնութիւն կամ էութիւն սովորութեանց. զի ըստ նորին մեծի Առն վարդապետութեան, սովորութիւնն ո՛չ այլ ինչ է՝ եթէ ոչ «կըրկնութիւն գործողութեան»⁽²⁾: Արդ՝ ի՞նչ են քննարկութեան մէջ այս գործողութիւնք առանձնակի առեալ. ո՛չ կամայական, այլ հարկաւոր. ո՛չ խորհրդով, այլ յանխորհուրդս կատարուած. ուստի հոգւոյն վրայ նոր ձեւ մը չեն տալու որք եւ հետեւապէս ճշմարիտ նկարագիր ունեցող սովորութիւն մը չեն յառաջ բերեր. հարկաւոր եւ անխմտ սովորութիւնն անխմտ է. զի ճշմարիտ սովորութիւնն կ'ընդունուի մի գործողութեան ինքնակալ ու յարմար կրկնութեանը, որ է ըսել առաքինութիւն կամ մոլութիւն, եթէ բարի է առարկայն կամ չար: Ուստի եթէ թեւադրութիւնն մարթի կերպաւորեւ, բարւոքեւ կամ ուղղեւ առ ժամանակ մի յոռի սովորութիւնները, այս չունի ինչ կարեւոր նշանակութիւն. որովհետեւ ենթակայն կամ չարունակ մասնական քննած քնոյ ազդեցութեան տակ կը մնայ, եւ կամ կը գործէ զօրութեամբ այնպիսի սովորութեանց, որք քննարկութենէ յառաջ եկած են եւ որք կը շարունակեն դեռ եւս, ինչպէս Պ. Լիէժուա կ'ենթադրէ. հետեւաբար քննարկութեան չենթարկուողներուն կամաց ազատութեանը վրայ եւ ոչ իսկ փոքրիկ տարակոյս մը կրնայ ծագեցնել: Եւ այս այնչափ ստոյգ է՝ որ այն ժամանակամիջոցը՝ զոր թեւադրութիւնը սահմանած է՝ աւարտելէ յետոյ, առաջին սովորութիւնը կը սկսին դարձեալ. եւ այս երեւոյթն՝ դուն ուրեք, — ո՛չ երբեք չըսելու համար, — տեղի կ'ունենայ լաւ դատարարական յառաջ բերած փոփոխութեանց մէջ:

Կը մնայ ուրեմն հաստատել որ քննարկութեան դիպուածներն կամաց ազատութեան դէմ նկատի առնուելու արժանի եւ ո՛չ մի առարկութիւն կը յարուցանեն:

(1) «Majus et minus non mutat speciem.»

(2) «Habitudo est repetitio actuum.»

Բ. Գանձը երկրորդ առարկութեան, որ է ընդդէմ հրաշից, զոր եւ այսպէս կարեմք համառօտել. «Քնէարկութեան միջոցաւ ի ձեռս կը բերուն այնպիսի ապաքինութիւններ ու սքանչելիք, զորս եկեղեցին նկատած է իբրեւ հրաշք. և որովհետեւ քնէարկութեան ի կիր արկած միջոցներն սոսկ բնական են, պէտք է ուրեմն որ եկեղեցւոյ իրեւ հրաշք նկատած ապաքինութիւններն և սքանչելիք ևս սոսկ բնական ըլլան. հետեւաբար երբեք ճշմարիտ հրաշք եղած չէ»:

Այս առարկութեան մէջ երեք հաստատութիւնք կան, զորս պէտք է կարծօրէն ի քնին առնուլ. 1. Բնական են միթէ քնէարկութեան ձեռք բերած երեւոյթներն. 2. Ճշմարիտ է որ քնէարկութեան ձեռք բերած երեւոյթներն իբր հրաշք նկատած ըլլայ եկեղեցին. 3. Ճշմարիտ է որ քնէարկութեան երեւութից նման եզոզներէն զատ ուրիշ հրաշք մը ամենեւին չէ պատահած:

1. Բնական են մի'քե ֆիեարկութեան ձեռք բերած երեւոյթներն: Մենք այս երեւոյթներն յերկուս դասակարգութիւնս բաժներ էինք. անոնք՝ որոց իրականութիւնն բարոյապէս ստոյգ կ'երեւի, և անոնք՝ որոց ճշմարտութիւնը ընդհանրապէս վէճի տակ է կամստութիւնն ապացուցուած: Եթէ այս վերջիններն ստոյգ ըլլային, մանաւանդ մշաւոյսկան քննարկութիւնն, մեզ կը թուի թէ չէին կրնար նոքին ի կարգ բնական երեւութից դասուիլ. որովհետեւ միայն անծանօթ կարգի եղելութիւնք չեն, այլ այնպիսի գիպուածներ որք ուղղակի կը վիրաւորեն ծանօթ մի օրէնք: Այս օրէնքն է, օրինակ իմն, որ չեմք կարող մեզմէ դուրս եզոզ բան մը ճանչնալ՝ եթէ ոչ ի ձեռն զգայարանաց. մանաւանդ չէ հնար գիտնալ ուրիշի մտածմունքն ու կամքը եթէ ոչ ի ձեռն արտաքին նշանաց որք կ'արտայայտեն մեզ զայնս: Արդ ի հեռուստ թեւադրութեան երեւութից մէջ կը թուի թէ այս օրէնք կը խանգարուի, զի ցարգ տրուած մեկնութիւններն դոհացուցիչ չեն: Եթէ կան ուրեմն այս տեսակ գիպուածներ, ասոնք մեր բնութենէն վեր կ'երեւին և դասելի ընդ երեւութից հոգեհարցութեան (Spiritisme): Սակայն կրկնենք որ ասոնց չատերուն ստութիւնն արդէն հաստատուած է:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԲԵՑՈՒԹԵԱՆ ԴԵՄ ԴԱՐՄԱՆ. — Յայնի է թէ ոգե-
լեաց չարաչար գործածութիւնը ինչ չափ հիւանդութիւն-
ներ եւ չարիք յառաջ կը բերէ, եւ քանի՛ քանի ընտանեաց
կործանման պատճառ կըլլայ: Անհատից, ընտանեաց եւ նոյն
իսկ պետութեանց փլասարներ այս ախտին առջևը առնելու
նոյն իսկ Տէրութիւնը պարտք ունին: Շուէտիոյ եւ Նոր-
վեկիոյ Տէրութիւնը տարիներէ ՚ի վեր հետեւեալ փորձը
փորձած է. արբեցողութիւնը բանտարկութեամբ կը պատ-
ժէ. արբեցողը բանտին մէջ առաւօտ եւ երեկոյ ուրիշ սը-
նունք չունի եթէ ո՛չ հաց եւ գինի, բայց հացը ժամ մը
առաջ գինիով լիք պնակի մէջ թրջած կը տրուի: Յանցա-
պարտը առաջին օր զայն յօժարութեամբ կ'ուտէ, երկրորդ
օրը այդ սնունդը իրեն շատ հաճելի չերեւնար. հետզհետէ
պժգալով եւ յակամայ կամուս զայն կ'ընդունի. ութն կամ
տասն օրէ յետոյ այդ պժգանք այնչափ կ'աւելնայ որ յան-
ցապարտը յաւէտ անօթի մնալ կ'ուզէ քան թէ գինիով թա-
թախեալ հացը ուտել, բայց բանտապետք կը պարտաւորեն
զանոնք նոյն գինեթաթախ հացը ուտելու: Այս դարմանէ
յետոյ արբեցողը կա՛մ գինիէ բոլորովին կը խորշի եւ կամ
արբենալէ մեծապէս կ'զգուշանայ: Իսլանտացի եւ Միաց-
եալ Նահանգաց ստորին ժողովուրդը, որ արբեցողութեան
այնչափ մոլեալ է, այդ դարմանատարութեան մեծապէս
կարօտ է:

ԹՐԲԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. — Թրքական նոր հրա-
տարակութեանց մէջ գիտնականաց տառնձին ուշադրու-
թիւնը դրաւած է թէ՛ իւր նիւթոյն եւ թէ՛ հեղինակին
պատճառաւ վերջերս հրատարակուած գիրք մը: Այս երկա-
սիրութեան հեղինակն է Վսեմ Մաճիտ պէյ, արեւակից
մեծահաշակ Ֆուստ բաշայի, եւ ՚ի ժամուս Բերայի թաղա-
պետութեան Գահերէցը. արդէն իւր բանաստեղծական
քերթումներովը Մաճիտ պէյի անունը հռչակուած էր:

Այս նոր երկասիրութիւնը իւր անուան փայլը առաւել եւս պիտի աւելցնէ :

Երկասիրութեան անունն է Իպերխարանի, նաեւ *sphère* արեւանակեան միւլթերմիս երգ *soqum* հիփեայե. միւլթերմիս Քեչեանի *quask* Մանիս բաշա (արդ՝ պէյ) . այսինքն՝ Գերմանական պարտէզ, 190 Վէպք գերմաներէնէ թարգմանեալ Մաճիտ պէյի ջանիւք : — Հեղինակը գերմանական գրականութեան հետամուտ եւ սիրող է . եւ իւր երկասիրութեան ծուծը Քրիսթօֆ Շմիտի գործերէն քաղած է : Քրիսթօֆ Շմիտի երիտասարդութեան համար հրատարակած երկասիրութիւնք մեծապէս ժողովրդական են Գերմանիոյ մէջ : Մաճիտ պէյի գործը յաւէտ հիմնական եւ նախնական երկասիրութիւն մ'է քան թէ թարգմանութիւն, ինքն ալ իւր յաւաքաբանին մէջ, որ սքանչելի էջ մ'է, կ'ըսէ թէ իւր գործը մտաւորական զուգաւորութեան ծնունդ մ'է, մայրը գերմանացի, իսկ հայրը զուտ թիւրք . գերման հեղինակին ամեն մէկ հատուածին ետքը Մաճիտ պէյ վարդապետական (*didactique*) սքանչելի քերթուած մը կը յարէ, եւ այս պէս 190 քերթուածներու հաւաքում մը եղած է : Այս բանաստեղծութիւնք թրքաց յատակ հին աւանդական ձևերու նմանութիւնը չունին : Քերթողը նոյն իսկ արաբական տաղաչափութեան ձևերու չէ հետեւած . ինքն արիարար քերթողական յանդուգն նորութիւն մը հնարած է, որ հետզհետէ կրնայ մեծ ազդեցութիւն ունենալ թիւրք բանաստեղծութեան վրայ . փոխանակ վարդեր յառաջ բերելու, սոխակներ խօսեցնելու, նոր մարդկային վեհմ գաղափարներ եւ իմաստներ կը պարունակէ այս քերթուածը, եւ եւրոպական դրոշմ ունի, վասն որոյ ամենայն դիւրութեամբ եւս Եւրոպական լեզուաց կրնայ թարգմանուիլ : Փոխանակ արարական չափու (*mètre*), հեղինակը դաշնակութիւնը (*Rythme*) կը գործածէ, որ աւելի կը պատշաճի այժմեան գաղափարաց եւ թիւրք լեզուի բնութեան : Լեզուն սովորական եւ ժողովրդական թրքական լեզուն չէ, վասն որոյ հասարակ ժողովրդեան դիւրիմաց չէ, բայց հեղինակը իւր յաւաքաբանութեան մէջ նոր տպագրութիւն մը կը խոստանայ, յորում արաբական եւ սլաւոնի բառերուն նշանակութիւնը պիտի բացատրէ : Թրքական լեզուի ուսման հետամուտ եղող Եւրոպացուոց համար Մաճիտ պէյ կը խոստանայ

որ նոր հրատարակութեան մէջ բացատրելիք բառերը լատին գրով պիտի գրուին, եւ թիւը եւ Գաղղիերէն լեզուաւ պիտի թարգմանուին։

Այսպիսի երկասիրութիւն մը մեծ ծառայութիւն կրնայ մատուցանել թրքական գրութեան ծաւալման եւրոպիոյ մէջ։ Օտարաց համար թրքական լեզուի ուսման դժուարութիւնը արաբական նշանագիրներու գործածութենէն յառաջ կու գայ։ Գրագէտ հեղինակը լաւ խելամոտած է այս դժուարութեան եւ կ'երեւի թէ թրքական լեզուի դիւրութեամբ ծաւալման համար պէտք եղած միջոցներն պիտի մոծանէ։

ԿԱՅՈՒԱԿԻ ՏԱՐՈՐԻՆԱԿ ԱՐԳԱՍԻՔ. — Ներկայ տարւոյս Մայիս 12ին (Ն. Տ.) Թրուայ քաղաքին մի բնակիչն սատակ փոթորիկի մի ատեն, եւ նոյնին ամենէն ուժգին ժամանակ յիւր տուն ետ դառնայր։ Իւր տան դրան բանալին՝ միւս ա'յլ չատ մի բանալեաց հետ պողպատեայ օղակի մի անցած էր։ Երբ դուռը բանալէն յետոյ՝ բանալին ետ առնոյր, կայծակի մի սալիտակ նշոյլներէն չըջապատեցաւ. բանալեաց օղակն կոտրեցաւ, եւ բանալիք ցիր եւ ցան գետին ինկան։ Յիշեալ մարդն ամենեւին չմնասեցաւ, եւ երկիւղով միայն աղատեցաւ։ Փայլակք սարսափելի որոտմամբ եւ անհաւատալի արագութեամբ իրերաց յաջորդէին։ Սատակ եւ ընդհատեալ անձրեւ մի հեղեղաբար տեղայր եւ իւր դռնչմամբ փայլակի սրտմանց ընկերանայր։ Թրուայ քաղաքին շոգեկառաց կայարանէն սկսեալ՝ փայլակք գետին իջնալէ յառաջ՝ երկաթեայ ձողերուն վերայ ընթանային, եւ պահ մի բոլոր երկաթուղիք հրով փայլեցան։ Պար-Սիւր-Սէնէ հասնող ճանապարհորդք այնպէս սարսափած էին, զի մեծ դժուարութեամբ համոզուեցան շոգեկառքերէն դուրս ելնել։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐԳ ԳԱՂԻԵՐԷՆԷ Ի ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀՈՒԱՅՆՈՒ

Սոյն գործոյն արժանեաց վրայ ծանօթութիւն մը տալու համար, յառաջ կը բերեմք հեղինակին յառաջարանէն հետեւեալ մասերն .

Մեր վարժարանաց մէջ Գաղիերէնէ ի Հայ քարգմանելու սկսող աշակերտաց ձեռքն ընդհանրապէս կը տրուին Premier livre de l'enfanceի կամ Premier livre de l'adolescenceի նման գրքեր : Փորձով զգացած եմ սակայն թէ դո՛ւս ո՛ր ասիեան անբաւական են գաղիերէնէ քարգմանութեան մէջ ուսանողին առաջին քայլերը դիւրացնելու :

Աշակերտն ստիպուած է ամէն բառ դասաստիւն հարցնել, բառաճերբ մը մէջ նշանակել, կամ բառարան նայիլ, եթէ սակայն բառարան ունի եւ կարող է փնտել ու զննել յարմար բառն : Անհուն դժուարութիւններ նորուսներու համար, որոցմէ շատ կը խոշիւն, կը ծուլանան ու չեն տոլրի :

Զգնելով մեր մէջ Գաղիերէնէ ի Հայ քարգմանութեան օժանդակ դասու ի՞րք մը, պատրաստեցիմք ներկայ աշխատութիւնս, ուր այլ եւ այլ տեղերէ հաւաքելով դրինք ասիեանական հաստատներ, զորս բաժնեցինք երեք մասերու : Եւրաբանչիւր մասին մէջ ալ ուսանողը կը զննէ դասին մէջ պարունակեալ բառերը, ճներն ու աստիւթիւնները բացատրուած ու առձեռն պատրաստ, միայն երրորդ մասին բառերն մի քիչ նեղուն՝ փոքրիկ բառգրքի մը մէջ որ կցուած է դասագրքին : Բ. եւ Գ. մասանց յատուկ բացատրութիւններ յրուած են նոյն մասանց սկիզբն : Միայն առաջնոյն համար կը մնայ մեզ լսել թէ՛ որպէս կը տեսնուի՝ կը բաղկանայ ի՞նչս դիրքին ու կարն դասերէ, թէ աւելի դիւրութեան համար բառերը պահուած են անդ բերականական այն ձեւոյն մէջ որով կը զննուին իրենց տեղն եւ թէ իւրաբանչիւր բառի եով աւելցուած է իւր արտասանութիւնն : Փոյք տարած եմք նաեւ (հանի որ մեր մէջ Գաղիերէնին ուսումը շատ փոքր հասակէ կ'ընկրտուի ընդհանրապէս) որ ընտրուած կտրներն տպարկ մեքին յարմար եւ օգտակար ըլլան . ուստի եւ բարոյական ու մանրալիքական նիւթերու հետ խառն գրինք իրադիական դասեր, եւ մերք ալ կարն ու պարզ տառաւոր հաստատներ, առակ կամ այլ ինչ, զորս յետ լաւ մը քարգմանելու կ'ընայ աշակերտն ի բերան ուսանիլ :

Դիմն է 4 դրուց : Կեդրոնացեղին է Պոպատիւն Գրաստան :

Պատկեր տանենհինգ օր մի անգամ կը հրատարակուի :
Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է Կ. Պօլսոյ հա-
մար 40 դանեկան , իսկ գաւառաց եւ օտար երկիրներու հա-
մար 50 դանեկան , բոլորսարի ծախսը ի միասին հաշուելով :

Խրաֆանչիւր թիւ 2 դանեկան է :

Պատկերի խմբագրատունն է ի Բերա , Եէշիլ փողոց ,
Թիւ 1 , ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :